

KUTLU DOĞUM HAFTASI
“HZ. PEYGAMBER VE İNSAN
YETİŞTİRME DÜZENİMİZ”
SEMPOZYUMU

(18-20 NİSAN 2014)
ERZURUM

DİB
YAYINLARI

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/1101
İlmi Eserler/181

Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel SALMAN

Yayın Koordinatörü
Yunus AKKAYA

Redaksiyon/Tashih
Ramazan ÖZALPDEMİR

Grafik&Tasarım
Ali YÜCEER

Baskı
Çınar Basım
Tel.: (0212) 628 96 00

Eser İnceleme Komisyonu Kararı: 08.04.2015/46

1. Baskı, İstanbul 2015
2015-34-Y-0003-1101
ISBN: 978-975-19-6357-4
Sertifika No: 12930

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel.: (0312) 295 72 93-94
Faks: (0312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

HZ. PEYGAMBER'İN YETİŞTİRDİĞİ MODEL ŞAHSİYETLERDEN EBU ZER EL-GIFARİ

Yrd. Doç. Dr. Hasan YAŞAROĞLU

Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Ebu Zer el-Gıfari beşinci kişi olarak İslamiyet'i kabul etmiştir. Bu bakımdan o, bi'setin başından itibaren Peygamberimizin vefatına kadar onun yanında bulunmuştur. Dolayısı ile Ebu Zer'i, Hz. Peygamber'in yetiştirdiği model şahsiyetler arasında saymakta bir beis yoktur. Ebu Zer'in, çapulculukla iştiğal eden bir kabilenin mensubu olarak bizzat bu tür soygun işlerinde aktif bir şekilde rol almış olması, böyle bir konumdan model şahsiyetliğe geçişinin değerini bir kat daha artırmaktadır.

Durum bu merkezde olmakla beraber Ebu Zer daha ziyade başka hususiyetleri ile temayüz etmiştir. O, cesareti ve her ne durumda olursa olsun doğruyu söylemesi, haktan ayrılmaması ve daima fakir-fukaradan yana tavır alması ile meşhur olmuştur. Günümüzde dahi Ebu Zer bu yönleri ile gündemdedir. Adil bölüşüm ve hakça paylaşım gibi konularda kendisi ilham kaynağı olmuş ve kendisinden sıkça söz edilmektedir.

1. Ebu Zer ve Dört Temel Faziletten Cesaret

Ebu Zer İslam dinini kabul eder etmez farklılığını ortaya koymuştur. Hz. Peygamberle görüşüp Müslümanlığı kabul ettiği ilk günlerde İslam'ın şahadetini şirkin ele başlarına haykırması, onun ne derece cesur bir kimse olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. İslami tebliğin çok gizli yürütüldüğü günlerde bizzat Kabe'nin yanına giderek kutsal mabedin yanında oturmakta olan şirkin ele başlarına (Sanâdî-i Kureyş) kelime-i tevhidi haykırıştır. Karşılığında ise ağır bir şekilde cezalandırılmış,

buna rağmen ertesi gün yine aynı şeyi yapmaktan geri durmamıştır. Bu bakımdan Ebu Zer, en cesur sahabiler arasında sayılmıştır.¹

Ebu Zer, Müslüman olduktan sonra bir ara kavmini irşatla görevlendirilmesi hariç hiçbir zaman Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamıştır. Hz. Peygamber'in vefatının ardından ilk iki halife Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde Medine'de bulunmuş ve adı geçen halifelere danışmanlık yapmıştır. Daha sonra Hz. Osman döneminde hazine ile alakalı ihtilaf söz konusu olunca sınır boylarında savaşmak üzere Medine'den ayrılıp Şam'a gitmiş ve orda fetih hareketlerine katılmış, Kıbrıs'ın fethinde bulunmuştur. Fetihlerden sonra alınan ganimetler konusunda Muaviye ile ihtilafa düşmüştür. Muaviye ganimeti beşe değil üçe bölmek istemiş, buna karşı çıkan Ebu Zer sonunda ganimetin beşe bölünmesini sağlamıştır.

2. Ebu Zer ve Servet Terakümü

Hz. Peygamber'in vefatından sonra dört halife döneminde hilafet merkezli siyasi ihtilaflar dışta bırakılırsa, Müslümanlar arasındaki ilk anlaşmazlık mülk edinme ve servet biriktirme (teraküm/kenz/ihlikar) konusundaki anlaşmazlıklardır. Bu da Hz. Osman'ın halifeliği döneminde ortaya çıkmıştır. İlk somut tartışma ise devlet hazinesinin bir borçlanma aracı olarak kullanılıp kullanılmaması meselesi ile alakalıdır.

Hz. Osman'ın halifeliği döneminde daha önceki dönemlerde başlamış olan ganimet merkezli zenginleşmeler giderek artmış, fetihler ve gelişen ticaret imkânları vasıtası ile ortaya çıkan kişisel zenginleşmenin yanında, devlet hazinesinin değeri de parasal olarak oldukça yükselmiştir. Bu dönemde hazinenin daha çok Emevi ailesi mensupları lehinde bir borçlanma ve kredi kaynağı olarak kullanılması ve bu kredilerin bir kısmının geri dönmemesi² ciddi itirazlara yol açmıştır. Ayrıca giderek zenginleşen kimi sahabilerin zenginliklerini fakir fukara lehinde sarf etmekten ziyade, daha çok mal biriktirme yönünde işletmeleri başka bir tartışmayı ateşlemiştir. Bütün bu tartışmalarda ön plana çıkan ve açıktan itiraz sesini yükselten sahabe ise neredeyse tek başına Ebu Zer el-Gıfari'dir.

Resulallah'ın vefatının ardından ilk iki halife döneminde devletin mali politikaları ile ilgili tartışmalar çok fazla gündeme gelmemiştir. Mali meselelerin yoğun bir şekilde tartışılmaya başlandığı dönem Hz. Osman dönemidir. Bunun ilk somut örneği de yukarıda da ifade edildiği gibi hazineden borçlanma yahut kredi kullanma/kullandırma meselesidir. Hazineden kredi kullandırma meselesi aslında ilk defa Hz. Osman

1 İslam dini cesareti bir erdem olarak kabul ederken korkaklığı reddetmiştir. Cesaret/şcaat dört temel faziletten biridir. Diğer üçü ise hikmet, iffet ve adalettir. İslam ahlakçıları bu dört temel fazileti tespit edip sistemleştirmişlerdir. Temel faziletlerin tespiti ve tasnifi ilk defa Yakup b. İshak el-Kindi tarafından yapılmıştır.

2 O kadar ki, Hz. Osman zaman zaman bu dönmeyen kredileri kendi servetinden karşılamıştır.

döneminde ortaya çıkmış bir mesele değildir. Daha önceki iki halife döneminde de bu tür uygulamalardan söz edilmektedir. Ancak o dönemlerde her hangi bir tartışma yaşanmamıştır. Hz. Osman dönemine gelindiğinde ise bu tür uygulamalar giderek artmış, buna bağlı olarak bir takım itirazlar da kendisini göstermeye başlamıştır. Bu tartışmaları kamuoyu gündemine taşıyan ise bizzat halifenin kendisidir. Hz. Osman bir şura meclisinde ortaya şöyle bir soru atmıştır:

“Devlet başkanı bütçeden borç para alsa, onu ilgili yerlere sarf etse ve sonra geri ödese, bunda bir sakınca görülür mü? Ne dersiniz”?³

Her bakımdan nazik bir atmosferde ortaya atıldığı anlaşılan bu kritik soruyu o anda mecliste bulunan gerek Cahiliyede gerekse İslami dönemde ilmi kişiliği ile tanınmış olan Kâ'b el-Ahbâr cevaplamış ve halifenin de görüşü doğrultusunda ortaya atılan bu soruya olumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Ebû Zer ise tam aksi görüştedir ve dolayısıyla ile Kâ'b'ın fetvasını çok sert bir şekilde reddetmiştir. Aralarında tartışma çıkmıştır. Halifenin huzurunda meydana gelen bu tatsız tartışma üzerine, zaten bir süreden beri konuşmaları ve kullandığı eleştirel üslup nedeniyle dikkatleri üzerine çekmekte olan Ebu Zer, Medine'den ayrılmak zorunda kalmıştır. Sınır boylarında cihat etmek üzere Şam'a gitmiştir.⁴ Bu Ebu Zer'in ilk sürgünüdür.

Şam o günlerde zenginlik ve servetin merkezidir. Şam Valisi Muaviye kendisine görkemli bir devlet sarayı yaptırmıştır.⁵ Bu saray, Ebu Zer ile Muaviye arasındaki ihtilafı iyice körüklemiştir. Ebu Zer söz konusu devlet sarayından dolayı valiyi âdeta sorgulamıştır:

“Ey Muaviye, bu sarayı kendi paranla mı yaptırдың, yoksa devletin parası ile mi? Şayet bu sarayı devletin parası ile yaptırdıysan bu ihanettir. Yok, kendi paran ile yaptırdıysan bu da israftır.”

Bu soruya cevap vermek kabil değildir. Bu yüzden Muaviye, Hz. Osman'a mektup yazarak Ebu Zer'i Medine'ye çağırmasını talep etmiştir. Kısa bir mektup teatisinin ardından da Ebu Zer, halife tarafından Medine'ye çağırılmıştır. Bu, Ebu Zer'in ikinci sürgünüdür.

3 Mes'ûdi, Ebû'l-Hasen Ali b. Hüseyin, *Mürütü'z-Zeheb ve Meâdinü'l-Cevher*, nşr. M. M. Abdulhamid, I-IV, Mısır 1964–65, II, 349.

4 Mes'ûdi, *age*, II, 349.

5 Söz konusu sarayın adı “el-Hadra”dır. Aynı dönemde Mısır Valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh de “Darulhâniye” adında büyük bir saray inşa ettirmiştir. Bu saray da itirazlara yol açmıştır. Benzer bir başka olay ise Sad b. Ebi Vakkas'ın hayatında yaşanmıştır. Hz. Ömer'in Kûfe Valisi Sad b. Ebi Vakkas Kûfe'de süslü bir kapı ile donatılmış biraz görkemli bir emirlik sarayı yaptırmıştı. Durumu öğrenen Hz. Ömer, halk sıradan evlerde otururken valinin böyle gösterişli bir saray yaptırmasına karşı çıkmış ve sarayın yakılarak tahrip edilmesini emretmiştir. Belâzürî, *age*, VI, 398.

Şam'dan ayrılarak Medine'ye gelen Ebu Zer'in ilk dikkatini çeken burada inşa edilen yeni binalardır. O, bu ikinci sürgününün ardından da itiraz ve eleştirilerine devam etmiştir. Hedefinde ise iki sınıf insan vardır. İdareciler ve zenginler. Ebu Zer, devlet hazinesinin israf edilmesine ve aşırı mal istifine karşıdır. Zenginlik ve servetin paylaşılması, adil bölüşümün gerçekleştirilmesi için durmaksızın çaba sarf etmektedir. Bunun için sürekli zenginlere fakir-fukaranın haklarını hatırlatmakta, sahip oldukları zenginlikleri yoksul kesimlerle paylaşmaları konusunda onları uyarılmaktadır. Bu konuda sürekli gündemde tuttuğu ayet-i kerime ise Tevbe suresinin 34. ayetidir. Ayet-i kerimenin meali şöyledir:

Altını ve gümüşü yığıp biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanları elim bir azap ile müjdele.⁶

Ebu Zer bu şekilde eskiden olduğu gibi zengin sınıfı ikaz etmeye devam edince idareciler de onu uyarılmaya, insanlarla görüşmesine engel olmaya ve bu hususta tedbirler almaya başladılar. Buna karşılık Ebu Zer'in cevabı ise çok sert oldu:

"Allah'ın ayetlerini okumamı mı yasaklıyorlar!? Allah'ın emrini terk edenleri ayıplamamı mı engellemek istiyorlar? Allah'a yemin olsun ki şamsâmeyi (kılıcın keskin tarafını) boynuma koysanız ve ben de o anda bir gerçeği söylüyor olsam, onu mutlaka söylerim. Bundan asla geri durmam."⁷

3. Ebu Zer Tartışmaları

Hız Osman dönemi itibariyle hazine tartışmalarının yanında bir diğer ciddi tartışma konusu da zenginlerin zekatı, bir başka ifade ile havaic-i asliyye yahut nafaka meselesiydi. Zenginlerin zekat dışında herhangi bir yükümlülüğünün olup olmaması meselesi ciddi tartışmalara konu olmuştu. Ebu Zer, 40 da bir oranında zekat vermekle infak yükümlülüğünün yerine getirilmiş olacağı fetvasına karşı çıkıyor, bu miktarı yeterli görmüyordu. Ne var ki, resmi fetva 40 da bir oranını baz almış, bunu yeterli görmüştü.

6 Et-Tevbe, 9/34. Kur'an'da benzer başka ayet-i kerimeler de yer almaktadır: "Sana hangi şeyi nafaka vereceklerini sorarlar. De ki, ihtiyacınızdan artanı verin." (Bakara, 2/219); "Para ve servet zenginleriniz arasında dolaşan bir güç olmasın." (el-Haşr 59/7). Muhammed Hamdi Yazır, konuyu şu şekilde izah etmektedir. Altın ve gümüşün hakkı ... ibadullahın hakiki ihtiyaçlarına sarf olunup tedavül etmek, hem de yalnız zenginler beyninde değil umum halk beyninde tedavül etmek ... hüsnü surette sarf edilmek olduğu halde bir takımları tutarlar bunları toplarlar, meydana tedavülden çekerler ... hazinelerde, sandıklarda gizleyerek sınıksız saklarlar ve bunları Allah yolunda sarf etmezler. *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat 1979, IV, 2520.

7 Belâzürî, *age*, cilt, VI, s. 166; İbn Sa'd, *age*, cilt, II, s. 354. *Gök Kubbenin altında ve bu toprağın üstünde Ebu Zer'den daha doğru sözlü bir kimse yoktur / Dünyaya Ebu Zer'den ziyade lehçesi sadık bir adam gelmemiştir*. Aydınlı, *agn*, s. 268.

Tartışmanın bir başka boyutu ise, ihtiyaçların günlük mü yoksa yıllık mı hesap edileceği meselesiydi. Sonraki dönemlerde konu ile ilgili olarak yapılan değerlendirmelerde Ebu Zer'in nafakayı günlük ihtiyaç ile sınırlandırdığı, bunun dışındaki malların dağıtılması gerektiği konusunda insanlara baskı yaptığı iddia edilmiştir.⁸ Bu iddianın sahibi Ahmet Cevdet Paşa'dır. Ebu Zer ile ilgili olarak kâleme alınan çağdaş çalışmalar da genellikle Cevdet Paşa'nın kanaatini paylaşmışlardır.

Sorulması ve cevap verilmesi gereken soru şudur: Ebu Zer ihtiyacı, geçim endeksinin günlük olarak mı, yoksa yıllık olarak mı hesap etmiştir?

Ebu Zer'in hayat hikayesi bize bu sorunun cevabını çok net bir şekilde vermektedir. Ebu Zer ailesinin ihtiyaçlarını günlük olarak değil, yıllık olarak tespit etmiş ve harcamalarını ona göre yapmıştır. Dolayısı ile kendi ihtiyaçlarını yıllık olarak tayin ve tespit edip ona göre harcama yapan bir kimsenin, başkaları için günlük olarak ihtiyaç tespiti cihetine gitmesi ve insanları buna zorlaması söz konusu olamaz.

Ebu Zer fakir değil zengin bir kimsedir. Bedir ehlinden olmadığı halde Hz. Ömer tarafından kendisine Bedir ehli maaşı bağlatılan yüksek gelirli sahabilerdendir.⁹

İhtiyaçtan fazla malın Allah yolunda harcanması, fakir fukaraya infak edilmesi, Kur'an'ın emridir. Ancak bu günlük olarak değil yıllık olarak hesap edilecektir.

Ebu Zer'in bu husustaki uygulamaları tümüyle ayet ve hadislerin emir ve tavsiyelerine tetabuk etmektedir. O ailesinin yıllık ihtiyacını tayin ve tespit ettikten sonra arta kalan malını Allah yolunda harcamıştır. Hanımı derki: "Bizim ne dinarımız ne de dirhemimiz vardı, sadece fülüsümüz vardı. Ebû Zer yıllık atıyyesini (ata) aldığı anda onunla ihtiyaçlarımız için fülüs satın alırdık."¹⁰ Ebû Zer'in maaşını aldığı zaman ailesi için bir yıllık erzak, arta kalan para ile de fülüs aldığını İbn Asâkir kaydetmektedir.¹¹ Fülüsü yıl içinde et vs. gibi gıda giderleri için harcar, elde daha başka para kalırsa onu da Allah yolunda sarf ederdi.

8 Fakih-i Şam, Ebu Zer bir günlük nafakanın fazlasını iddihâra cevaz vermezdi. Ahmet Cevdet Paşa, *age*, I, 450. Hz. Ali'ye göre 400 dinar nafaka, ondan sonrası kenz (stok)'dir. O dönem itibariyle 400 dinar bir ailenin yıllık nafakasını teşkil etmektedir.

9 İbn Asâkir, Ebû'l-Kasım Ali b. el-Hasen, *Târihu Medineti Dimaşk*, I-LXX, Beyrut 1979-1998, LXVI, 207.

10 İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, nşr: İhsan Abbas, Beyrut 1968, cilt, IV, s. 236.

11 İbn Asâkir, *age*, LXVI, 207.

İbn Asâkir'in kaydına göre Ebu Zer cihat döneminde düşmana karşı hazırlıklı olmak amacıyla Hımıs ribatında atlar beslemiştir.¹² Beslemiş olduğu atları besileri tamamlanıncaya onar onar düşmana karşı sevk etmiş, orduya bağışlamıştır. Cihat için sevk edilen atların sayısı yıllık 20-30 civarındadır.

SONUÇ

Hız. Osman döneminde gerek merkezde gerekse eyaletlerde idarenin Emevi yanlı tutumu ve uygulamaları neticesinde yeni ve zengin bir idareci sınıf oluşmaya başlamıştır. Toplumdaki bir kesimin zenginleşmesi genellikle başka kesimlerin fakirleşmesi sonucunu doğurduğundan, o dönemde de zengin idareci sınıfa mukabil fakir halk topluluklarının oluşmaya başlaması yani idareciler zenginleşirken, idare edilenlerin fakirleşmesi dönemin en hararetli tartışma konularından birini teşkil etmiştir. Dolayısı ile tartışmanın odağında yer alan konu mülk meselesidir ve bu mesele İslam toplumunu bir iç savaşa sürükleyecek kadar derinleşmiştir.

Mülk meselesi aslında İblis'in Hz. Âdem'i ebedi yaşam ve zeval bulmayacak sonsuz saltanat ile kandırması ve onu cennetten kovdurması ile başlayan kadim bir meseledir.¹³ Enfâl suresinin 28. ayeti ve Teğâbün suresinin 15. ayetine göre, mal ve mülk insanoğlunu fitneye sürükleyen en tehlikeli unsurların başında gelmektedir. Malı geçici bir geçim aracı olmaktan çıkarıp onu bir tutku ve temel hedef haline getirmek her devirde insanın mahvına sebep olmuştur. Mal ve mülkte konusunda esas yapılması gereken paylaşımıdır. Mal ve mülk de bütün toplumun hakkı vardır. Paylaşımı adil bir şekilde gerçekleştirecek olan da kamu otoritesidir. Kamu otoritesinin görevi kamunun mal varlığını, zenginlikleri insanlar arasında adil ve eşit bir şekilde bölüştürmektir.

Şu da bir gerçektir ki, insanda cibilli olarak mevcut olan bazı eğilimler mülkün adil bir şekilde bölüşülmesinde sıkıntıya yol açabilir. İnsanlar zenginliklerini başkaları ile paylaşmak istemeyebilirler. Bu biraz da insanın infak anlayışı ile alakalıdır. İnsan yaradılış itibari ile mal ve mülk sevgisi ile meşbudur. Bir başka ifade ile insanın servete olan düşkünlüğü cibillidir, yaratılıştan gelmektedir. İnsanlık tarihinin her döneminde ortaya çıkan bu tür düşkünlükler, tutkular bizzat Hz. Peygamber'in yaşadığı dönem-

12 İbn Asâkir, *age*, LXVI, 207. Enfâl suresinin 60'ıncı ayet-i kerimesinde: "Düşmana karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihat için bağlanıp beslenen atlar (ribat-ı hayl) hazırlayın." emri doğrultusunda Ebu Zer'in yıllarca sürdürdüğü bu uygulama hadis-i şeriflerde mevcuttur. Onlardan birisi şu şekildedir: "Her kim ... Allah yolunda cihat niyetiyle bir at bağlarsa ... bu onun mizanında, kıyamet gününde (kendisine sevab olarak dönecektir)." Buhari, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahihi'l-Buhari*, I-VIII, İstanbul tyzs, Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 45; Nesai, Ahmed b. Şuayb b. Ali, *es-Sünen*, I-IX, Beyrut 1409/1988, Kitabu'l-Hayl, 11. "Her kim de ihtikâr yaparsa asi olmuştur." Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccac, *Sahihi'l-Müslim*, I-V, İstanbul tyzs, Musakat, 130.

13 Ta-hâ, 20/120. هل أدلك على شجرة الخلد و ملك لا يبلى

de dahi görülmüştür. Ebû Ubeyde b. Cerrah Bahreyn'den yüklü miktarda ganimetle döndüğünde insanların alışılmadık bir şekilde sabah namazında Mescid-i Nebiyi hınca hınç doldurdıkları hadis kitaplarında kayıtlıdır.¹⁴ Benzer bir olay da Huneyn savaşında yaşanmıştır. Söz konusu savaşın ardından –ki o savaşta çok fazla ganimet ele geçirilmişti- Cî râne mevkiinde ganimet dağıtımı sırasında büyük olaylar meydana gelmiştir. Bir Cuma günü Hz. Peygamber hutbede iken ticaret kervanının çingırağının sesini duyan sahabeler, Hz. Peygamber'i hutbede ayakta bırakıp gelen ticaret kervanını karşılamaya gitmişlerdir.¹⁵

İnsanoğlunun mal ve servete olan düşkünlüğünü en güzel bir şekilde ünlü Türk düşünür ve söz ustası Yunus Emre (ö. 1320) dile getirmiştir:

Mal sahibi mülk sahibi,
Hani bunun ilk sahibi?
Mal da yalan mülk de yalan,
Var biraz da sen oyalan.

İslam Peygamberi her hangi bir mülk edinmemiştir. Arkasından gelen iki halifesi de aynı şekilde bütün servetlerini Allah yolunda harcamışlar ve bu dünyayı o şekilde terk etmişlerdir. İlk iki halifenin ardından iş başına gelen üçüncü halife Hz. Osman döneminde ise durum değişmiştir. Bu dönemde giderek fakirleşen halkın isyan etmesi her şeyin alt üst olmasına neden olmuştur. Dolayısı ile zenginlik ile yönetim erki arasında daima sıkı bir bağlantı söz konusudur. Sadedinde bulunduğumuz tartışma ve çekişmelerin yaşandığı dönemlerde özellikle Hz. Osman'ın tayin ettiği valilerin yani idareci sınıfın mal elde etme konusunda yapmış oldukları ölçsüz davranışlar o dönemin en yoğun tartışma gündemini işgal etmiştir. Ebu Zer'in ön plana çıkmasının sebebi de söz konusu valilerin yapmış oldukları haksız uygulamalardır.

Ebu Zer el-Gıfari, tüm bu tartışmaların ve itirazların odağında yer almış olmakla beraber kendisi sistemli bir siyasi muarız değildir. Onun hatt-ı harekâtı tamamen hasbidir. O bir sosyal adaletçidir ve Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu ve uyguladığı prensiplerin peşindedir. Onun hareketi tamamen ilkeseldir, hak ve adaletten yanadır. Döneminde yapılan yanlışlıklara, haksızlıklara ve adaletsizliklere karşı çıkmış, adil bölüşümü, dayanışmayı teşvik etmiş, fakir-fukaranın hakkını savunmuştur. Haksız uygulamalara karşı neredeyse tek başına mücadele etmiştir.

Ebu Zer dinine son derece bağlı ve halifeye sadıktır. Zamanın idarecilerine karşı ciddi itirazlarda bulunmuş olmasına rağmen asla itaatten çıkmamıştır. Hz. Osman'a

14 Buhari, "Cizye", 1; Müslim, "Züht", 6.

15 Cuma, 62/11.

karşı isyan tekliflerine iltifat etmemiştir. Dolayısı ile Ebu Zer'in itirazlarının yönetimin kendisine değil, yönetimin yanlış uygulamalarına yönelik olduğu açıktır. Yaşadığı yerden birkaç kez sürülmesine, mağdur edilmesine hatta bir anlamda horlanmasına, itibardan düşürülmesine rağmen o, hiçbir şekilde uğradığı bu mağduriyeti bir dava konusu yapmamış, hiçbir zaman bir muhalefet hareketi yürütmemiştir.

Ebu Zer zor bir göreve talip olmuştur. Mülk edinme hırs ve tamahına karşı neredeyse tek başına mücadele etmiş, hiçbir zaman yılmamış ve ideallerinden asla vazgeçmemiş, pes etmemiştir. Ömrünün sonuna dek adil bölüşüm ve hakça paylaşım konusunda bıkmadan, usanmadan mücadelesini sürdürmüştür. Onun hedefi Hz. Peygamber döneminde geçerli olan ilke ve prensipleri hayata hakim kılmaktır. O daima, "Paranın kulu kölesi olanlar yerlerde sürünsün."¹⁶ diyerek, kapitalist eğilimlere savaş açan, Hz. Peygamber'in yolunda yürümüştür. Asla bir benlik davası gütmemiş, herhangi bir siyasi amaç peşinde koşmamıştır. Hz. Peygamber'in uyguladığı prensipleri hayata hakim kılmak bakımından göstermiş olduğu kararlı tutumu ile o Hz. Peygamber'in yetiştirdiği model şahsiyetler arasında yerini almıştır. Bu bakımdan bizim için numune-i imtisaldir.

Sonuç olarak Ebu Zer, sosyal adalet düşüncesini seslendirenlerin öncüsü olmuştur. Hz. Peygamber'i örnek almayı biricik ilke edinmiş ve ömrünün sonuna dek bunu hayatına tatbik etmiştir. Onun itirazları tamamen adil bölüşüm ve hakça paylaşım matuftur. Bu bakımdan o, sosyal yardımlaşmanın öncülerinden sayılmıştır. Ebu Zer sosyal adaletin babasıdır. Toplum huzur ve barışının hakça paylaşım ve adil bölüşümle ne kadar yakından irtibatlı olduğu izahattan varestedir. Ebu Zer en başından itibaren toplum barışı ile hakça bölüşüm arasındaki bağlantıya dikkat çekmiş, bu hususta idarecileri ve toplumun zenginlerini uyarmıştır. Bütün bunların ardından o, sosyal adaletin kaptan köşkünde oturmaya hak kazanmış, bu hususta bizlere örnek olmuştur. Kısacası Ebu Zer, yardımlaşma ve dayanışmanın, Hz. Peygamber'in elinde yetişen model şahsiyeti olarak karşımızda durmakta, bugün itibarıyla de tazeliğini ve de güncelliğini korumaktadır. Onun takip etmiş olduğu ilke ve prensipler günümüzde de geçerli kılınmalı, insanlık kapitalizm ve doymazlığın esiri olmaktan kurtarılmalıdır. Esas olan mal istifi, ihtikar ve stok değil paylaşmak, bölüşmek, yardımlaşmak ve fakir-fukaranın hakkını korumaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, İstanbul 1981; Abdullah Aydın, "Ebû Zerr el-Gıfârî", *DİA*, X, 268; Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzurî (ö. 279/892), *Ensâbü'l-Eşraf*, nşr. Süheyl Zekkâr ve dğr., Beyrut 1996, VI, 398; İsrâfil Balcı, *Bir yalnız Sahâbi Ebû Zer el-Gıfârî*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998, sayı 10, s. 351-386; Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî (öl. 256), *Sahihü'l-Buhârî*, İstanbul ts, "Cihat", 70; Elmalılı Muhammed

16 Buhari, Cihad, 70; İbni Mace, Zühhd, 8.

Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, I-X, Eser Neşriyat ts, IV, 2520; Ethem Ruhi Fiğlalı, "Abdullah b. Sebe", *DİA*, I, 134; Ahmet Güzel, *Muâviye ve Hz. Osman'a Muhalefeti Ekseninde Ebû Zer el-Gıfârî*, Marife, Kış 2012, 43-68; İbni Asakir, Ebü'l-Kasım Ali b. el-Hasen, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, I-XX, Beyrut 1979-1998, 207; İbn Sâd, Muhammed (ö. 230/884), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-IX, Beyrut 1388/1968, II, 354; Mesûdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Hüseyin (ö. 346/957), *Mürûcû'z-Zehab ve Meâdini'l-Cevher*, nşr. M. M. Abdulhamid, I-IV, Mısır 1964-65, II, 349; Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccac (öl. 261), *Sahihi'l-Müslim*, I-V, İstanbul ts, Müsâkât, 130; Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali (öl. 303/915), *es-Sünen*, I-IX, Beyrut 1409/1988, *Kitabü'l-Hayl*, I 1; Murat Sarıçık, *Hz. Osman*, İstanbul, 2009, 184.

OTURUM BAŞKANI- Hazret-i Peygamber'in yetiştirdiği model şahsiyetlerden Ebu Zer el-Gıfari hakkında bize sunum yapan Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Hasan hocamıza bu güzel sunumundan dolayı teşekkür ediyoruz.

Şimdi sözü sayın Sehal Deniz Kotan hocamıza bırakıyorum. O da Hazret-i Peygamber'in hanesinde yetişmiş bir kadın olarak Hz. Aişe Validemiz konusunda bize sunum yapacaklar. Buyurun hocam söz sizin.